11.2 רשימת האבחנות הפסיכיאטריות הקבילות

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך מיוחד

הגדרת הפרעה נפשית

הפרעה נפשית היא דפוס חשיבתי והתנהגותי המתאפיין בקשיים משמעותיים בוויסות רגשי ובקושי בהתמודדות עם דרישות ועם לחצים יום-יומיים, והיא עלולה לפגוע בשמירה על בוחן המציאות. קשיים אלה גורמים למצוקה ולפגיעה משמעותית בתפקוד ובהתפתחות. ההפרעה יכולה להיות ראשונית ומולדת או משנית, בעקבות אירועי חיים ובעיקר טראומה.

השפעות ההפרעות הנפשיות על תחומי התפקוד השונים

בתחום הקוגניטיבי

* **ירידה בתפקוד הקוגניטיבי** – מיסוד יכולות
* קשיים בשמירה על יכולת **הקשב והריכוז**
* קשיים **בעיבוד ובארגון של המידע והחשיבה**, בזיכרון ובתפקודים הניהוליים
* **פרשנות** שאינה מותאמת למתרחש
* **עייפות, חוסר כוחות ופאסיביות** כתוצאה מהטיפול התרופתי
* **אי-יציבות בתפקוד** התלמיד, הנצפית לעיתים לאורך היום או לאורך תקופה, ובכלל זה מעבר מתפקוד מאורגן וממוקד לתפקוד מפוזר ולחוסר יכולת לעמוד בדרישות הלימודיות.

בתחום ההתנהגותי

* רמת אנרגיה משתנה
* אי-שקט
* אימפולסיביות
* התבודדות
* קושי בפיתוח ובשימור של קשרים חברתיים מותאמים ומיומנויות חברתיות, לעיתים עד כדי נסיגה קיצונית מהחיים החברתיים
* הימנעויות, התנתקויות ובריחה
* התנהגות מוחצנת והתפרצויות זעם ; תוקפנות קיצונית.

בתחום הרגשי

* חוסר ויסות בעוצמה הרגשית וביטוי קיצוני של רגשות שונים, לעיתים מנוגדים
* תגובה רגשית לא מותאמת ולא פרופורציונאלית לאירועים נתונים
* חוסר חיוניות.

הנחיות פעולה לוועדה

א. יש לקחת בחשבון שהשפעת המוגבלות על התפקודים בתחומים השונים משתנה על פי סוג ההפרעה וחומרתה.

ב. אם המסמך הקביל מצביע על אבחנה של הפרעה נפשית **המופיעה** ברשימת האבחנות הפסיכיאטריות שלהלן, יש לתת אפיון מוגבלות של הפרעה נפשית ולקבוע את רמת התפקוד ואת היקף הסל האישי על סמך תיאור התפקוד וצורכי התלמיד.

ג. אם המסמך הקביל מצביע על אבחנה של הפרעה נפשית **שאינה מופיעה** ברשימת האבחנות הפסיכיאטריות בחוזר זה, ההחלטה על הזכאות, על אפיון המוגבלות, על רמת התפקוד ועל היקף הסל האישי תתקבל על סמך תיאור התפקוד וצורכי התלמיד. אפיון הפרעה נפשית יינתן רק במקרים חריגים, שבהם, לפי שיקול הדעת של פסיכולוג

הוועדה, תיאור התפקוד מצביע על קושי משמעותי בהיבטים הקשורים לתפקוד במסגרת החינוכית.

רשימת האבחנות הקבילות על פי ICD 10

קוד האבחנה	האבחנה	הסבר
F20-F29	**סכיזופרניה** והפרעות סכיזוטיפליות ודלוזיונליות (כולל כל אבחנות המשנה)	**סכיזופרניה** : מתאפיינת באפיזודות של אובדן בוחן המציאות, הפרעות בארגון החשיבה, מחשבות שווא (דלוזיות) והפרעות בתפיסה (הזיות שמיעה וראייה). מדובר בהפרעה כרונית המלווה בירידה משמעותית בתפקוד. **הפרעות פסיכוטיות** אחרות יכולות להתאפיין בפגיעה בבוחן המציאות לזמנים קצרים או בתחום מסוים, לעיתים עקב מצב לחץ מסוים, ובהפרעות משמעותיות ביחסים בין-אישיים.
F31-F39	הפרעות במצב הרוח (כולל כל אבחנות המשנה)	**דיכאון** : מצב רוח ירוד, חוסר חשק, חוסר הנאה, ירידה בריכוז, הפרעות שינה, תחושת חוסר ערך, חוסר תקווה, מחשבות אובדניות, חוסר תפקוד בכל התחומים לאורך תקופה ממושכת. **דיסתימיה** : מצב ממושך של דכדוך, עגמומיות, היעדר אנרגיה, דימוי עצמי ירוד, עצבות וחוסר חשק, מלווה בעייפות (שאינה קשורה למצב פיזי כלשהו). לעיתים מתאפיינת באי-שקט, בהתקפי זעם, בהסתגרות חברתית ובהזנחה עצמית. בקרב מתבגרים סיכון לשימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים. **הפרעה דו-קוטבית (הפרעה ביפולרית/מאניה-דפרסיה)** : שינויים קיצוניים במצב הרוח עם מצבים של מאניה (מצב רוח מרומם, פעילות יתר, מחשבות גדלות, דיבור מהיר, חוסר שינה, התקפי זעם, תוקפנות, מירוץ של מחשבות, מעורבות יתר בפעולות בעלות תוצאות מסוכנות) ומצבים של דיכאון שעלולים להיות מלווים באובדנות.
F41.1	הפרעת חרדה כוללנית	**הפרעת חרדה כוללנית** : חרדה מתמשכת בעוצמה גבוהה, לרבות התקפי חרדה, דאגה בטווח רחב של תרחישים שליליים אפשריים, ציפייה שמשהו רע יתרחש, דאגנות יתר, דריכות יתר, סף תסכול נמוך.
F41.2	הפרעה חרדתית ודיכאונית מעורבת	**הפרעה חרדתית ודיכאונית** : שילוב של סימפטומים של חרדה ודיכאון (ראה לעיל).
F41.9	הפרעת חרדה לא מסווגת	**הפרעת חרדה לא מסווגת** : מגוון רחב של מצבים של חרדה בעוצמה גבוהה, ובכלל זה קושי משמעותי בהתמודדות עם מצבי לחץ, עם שינויים ועם מעברים, קושי משמעותי בוויסות התגובות ההתנהגותיות, תגובות לא מותאמות, ובכלל זה התפרצויות זעם או הימנעות והתנגדות.

קוד האבחנה	האבחנה	הסבר
F42	הפרעה טורדנית כפייתית OCD	**הפרעה טורדנית כפייתית**: מחשבות טורדניות סביב נושאים מסוימים המעוררים חרדה. לעיתים מלווה בטקסים שהילד חייב לבצע. המחשבות והטקסים עלולים לתפוס חלק משמעותי של היום ולגרום למצוקה ולפגיעה תפקודית. בילדים יש תנודות ברמת התובנה לגבי מידת היותן של המחשבות הגיוניות ומציאותיות.
F43	תגובה לדחק חמור והפרעת הסתגלות (כולל PTSD)	**תגובה לדחק חמור/PTSD**: בעקבות חוויה טראומתית, שבה הילד חש חוסר אונים או סכנת מוות, הוא עלול לפתח תגובה המתאפיינת בדריכות יתר, בעצבנות, בזיכרונות קשים מהאירוע בתדירות גבוהה (flashbacks), בהפרעות שינה ובפגיעה תפקודית. לעיתים יכולות להיות התפרצויות זעם. **הפרעת הסתגלות**: תגובה רגשית או התנהגותית בעקבות אירוע חיים משמעותי; לדוגמה: מחלה קשה, גירושין, משבר חברתי או פיננסי, מעבר דירה/בית ספר וכו'. לא מדובר בטראומה המתלווה אל אירועים מסכני חיים. האירוע משמש מקור להגברה של לחץ נפשי. הילד מתקשה לחזור לתפקוד רגיל לאחר המאורע המסיט אותו משגרת חייו. תסמינים של הפרעת הסתגלות מחולקים לשלוש קטגוריות - דיכאון, חרדה והתנהגות - היכולים לבוא בנפרד או במשולב. ההפרעה גורמת לפגיעה בתפקוד החברתי או האקדמי של התלמיד, וצפויים תופעות נסיגתיות (חזרה להרטבה במיטה, דיבור תינוקי או מציצת אצבע) ותסמינים גופניים (תלונות סומטיות, כמו כאבי בטן וכאבי ראש).
F93.0	הפרעה של חרדת נטישה בילדות	**הפרעה של חרדה נטישה בילדות**: פחד או דאגה עוצמתית להיות לבד או להיפרד, דאגה שמשהו רע יקרה לדמויות משמעותיות (כגון חשש שההורים לא יאספו את התלמיד מביה"ס), דבר המוביל לבכי בלתי פוסק ולתגובות פסיכוסומטיות כמו הקאות וכאבי בטן.
F93.2	הפרעה של חרדה חברתית בילדות	**הפרעה של חרדה חברתית בילדות**: פחד והימנעות מאינטראקציות חברתיות או מהופעה בחברה, דאגה מלעג ומהשפלה בפומבי, פחד מביקורת, ביישנות יתר, חשש של התלמיד מהתגובות של החברה, חשש ממה שאחרים חושבים עליו וקושי לדבר עם דמויות סמכות, הגורמים להימנעות ממצבים חברתיים ולפגיעה משמעותית בתפקוד בבית הספר.